

**Міністерство освіти і науки України**  
**Одеський національний університет імені І. І. Мечникова**  
**Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків**  
**Одеський археологічний музей**  
**Національної академії наук України**  
**Відділ археології Північно-Західного Причорномор'я**  
**Інституту археології Національної академії наук України**  
**Державний архів Одеської області**  
**Грецький фонд культури (Одеса)**

# **СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я**

**Випуск XI**

**Одеса**  
**ОНУ**  
**2016**

УДК 9(4-11)"632/1789"  
ББК 63.3(4,5)2/5  
С773

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради  
історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.  
Протокол № 5 від 17 лютого 2016 р.

**Стародавнє Причорномор'я.** Випуск XI / Голов. ред. І. В. Немченко. –  
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,  
2016. – 610 с.

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XI читань пам'яті професора П. Й. Каришківського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 11–13 березня 2016 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

**Рецензенти:**

**Бруяко І. В.** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;  
**Довгополова О. А.** – д.ф.н., професор кафедри філософії природничих факультетів ОНУ імені І. І. Мечникова.

**Редакційна колегія:**

**Немченко І. В.** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;  
**Дьомін О. Б.** – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;  
**Дзиговський О. М.** – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;  
**Кушнір В. Г.** – д.і.н., декан історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова;  
**Луговий О. М.** – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;  
**Булатович С. А.** – к.і.н., доцент;  
**Охотніков С. Б.** – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;  
**Руссов М. Д.** – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи (Кишинів, Молдова);  
**Самойлова Т. Л.** – к.і.н., зав. Відділом археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ;  
**Сминтина О. В.** – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;  
**Сорочан С. Б.** – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ISBN 978-617-689-159-8

© Колектив авторів, 2016

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016

Причерноморье. История, политика, культура.. – 2011. – Вып. V (II) – С. 131-132.

<sup>9</sup> Дет. класифікацію див.: Котенко В.В. Елліністичні глеки з поселення Маслини // Археологія. – 2015. - №3. – С. 78-87.

<sup>10</sup> Белов Г. Д., Стржелецкий С. Ф. Кварталы XV и XVI (Раскопки 1937 г.) // МИА. – 1953. – №34. – С. 32–108.

<sup>11</sup> Kašaev S. V. Op.cit. – P. 158.

<sup>12</sup> Зеест И. Б., Марченко И. Д. Некоторые типы толстостенной керамики из Пантикапея // МИА. – 1962. – №103. – С. 149–165; Лейпунська Н.О. Лутерії з Ольвії // Археологія. – 1980. – №33. – С. 32–46; Крапивина В. В. Хозяйственная и кухонная керамика. Лагиносы и лутерии // Древнейший теменос Ольвии Понтийской (МАИЭТ. Supplementum; вып. 2). – Симферополь, 2006. – С. 187–190; Буйских А.В. Амфоры и столовая посуда // Тиритака. Раскоп XXVI. Археологические комплексы VI-V вв. до н.э. (БИ. Supplementum 11) – Симферополь, 2014. – С. 106.

<sup>13</sup> Лейпунська Н.О. Вказ. пр. – С. 39.

<sup>14</sup> Kašaev S. V. Op.cit. – P. 174.

<sup>15</sup> Ibidem. – P. 158-159.

<sup>16</sup> Ланцов С.Б. Античное поселение Ново-Федоровка и некоторые вопросы истории херсонесской хоры // Северо-Западный Крым в античную эпоху – К., 1994. – С. 78; Егорова Т.В. Указ.соч. – С. 321.

*E. Kuzmin (Jerusalem)*

## JOHANNES REUCHLIN AND ANACHARSIS THE SCYTHIAN

Anacharsis is a legendary Scythian sage, commonly acknowledged in the Ancient Greek and generally in European tradition<sup>1</sup>. He makes his first appearance in Herodotus' description of Scythia (*History* IV:76-78), with sporadic later appearances in Greek and Latin literature. There is a marked increase in evidence dating from the early Hellenistic period. He is a main character in works by Plutarch (*Moralia, The Dinner of the Seven Wise Men; Parallel Lives, Solon*) and Lucian (*Anacharsis, or Athletics*); his biography drew the attention of Diogenes Laertius (*Lives of the Eminent Philosophers* I:8 (101-105)). He appears in some versions of the list of Seven Sages, though his status there is not consistent. Ten letters ascribed to him have been preserved:<sup>2</sup> all of them are spurious<sup>3</sup>.

As a celebrated figure in a venerable tradition, Anacharsis' personality has gained numerous different interpretations. He appears variously, for instance, as a religious character, a moralist, sage, inventor and an example of a good barbarian.

Being an outstanding and popular figure, but also one lacking a clear and unambiguous image in the classical tradition, he failed to achieve an immovable position in European literature until the eighteenth century, with the publication in 1787 of the celebrated four-volume book by Jean-Jacques Barthélémy (1716-1795) *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce (Anacharsis the Younger in Greece)*.

Jan Fredrik Kindstrand describes the development of Anacharsis' legend from the early Middle Ages until the eighteenth century under the title "Sporadic Quotations." He explains that: "Anacharsis also occurs from time to time in the Medieval Latin literature, but we here only find quotations of sayings already well known"<sup>4</sup>. The series of various examples shows the crucial dependence of Medieval and Renaissance notions of Anacharsis on specific Greek and Latin classical authors. Kindstrand mainly concentrates on Antiquity, but adds this section to his study as a fascinating continuation of the application of classical character. His aim is not to reveal an image of the Medieval Anacharsis and explore every text from that period. In his book, he explicitly declares: "...this survey makes no claim to completeness. On the contrary, it submits a few instances which should be regarded as fortuitous discoveries, and does not derive from a systematic investigation."<sup>5</sup>

The religious side of Anacharsis' image is already apparent in the first known notion of his legend. According to the History of Herodotus (IV, 76), on his return to Scythia he was killed by his own brother for his attempt to practise a foreign cult. Kindstrand, the author of the research on the prominent barbarian, believes that "the ultimate origin of the legend of Anacharsis, the Scythian who came to the Greece, can probably be found in a religious context, in the legends of an Apollonian messenger coming from the North," although "Anacharsis was divested of all religious connections and completely secularized, as he moved from the field of religious insight to a more profane form of wisdom."<sup>6</sup>

It is noteworthy that Renaissance partisans of the true ancient religious tradition (so-called *prisca theologia*, *philosophia perennis*, Neoplatonic trend, or various other names for the same phenomenon)<sup>7</sup>, did not completely explore Anacharsis in terms of the religious connotations of his story, while he was known from classical literature. This barbarian from classical antiquity, with apparently religious origins, may seem to be a highly appropriate figure for that aspect of the Renaissance, which sought the universal origins of human religious wisdom. But Anacharsis did not attract much attention as a bearer of ancient truth, and the surprising insignificance of that trend deserves special attention.

Nonetheless, one of the proponents of *prisca theologia*, Johannes Reuchlin (1455–1522) certainly noted the religious side of the personality of Anacharsis. He mentions this wise Scythian in his *De arte cabbalistica*, the most important of his two books on Kabbalah. Neither Kindstrand nor anyone else noted this occurrence.

Reuchlin is a pivotal person in the development of the occult tradition, *prisca theologia*, in Europe<sup>8</sup>. Personally influenced by the famous Renaissance magus and polyglot Giovanni Pico della Mirandola (1463–1494), Reuchlin became a devoted researcher of the Hebrew part of the ancient religious tradition (*prisca theologia*). Pico himself was most interested in Jewish texts, but lacked a sufficient knowledge of Hebrew<sup>9</sup>. Reuchlin became a renowned expert in Hebrew in Jewish religious tradition. He composed two books on Kabbalah, *De verbo mirifico* (1494) and *De arte cabbalistica* (1517), interpreting it as part of wide true religious tradition, mostly in Christian mode in the first book, and mostly as magic in the second one. Both books became milestones in the history of research into Jewish texts, in the *prisca theologia*, in the development of Christian Kabbalah, and in the tradition of Kabbalah-based European magic<sup>10</sup>. Reuchlin's search for universal religious knowledge, particularly outside classical Greek and Latin culture, led him to praise *philosophia barbarica*<sup>11</sup>. However, among different examples Anacharsis appears only once in one of Reuchlin's Kabbalistic works. In his *De arte cabbalistica* Reuchlin writes:

The greatest of all our masters, Pythagoras, began his study outside Greece, with a man called Zora. At that time in Egypt the people then known as prophets practiced philosophy with him as did the Chaldees of Assyria, the Druids in Gaul, the Shamans of Bactria, a number of Celts, the Magi in Persia, the Gymnosophists; then he studied with Anacharsis of Scythia, and with Zamolxis, who had been Pythagoras' slave in Thrace. (All this can be found in Alexander Polyhistor's book *On Pythagorean Symbols*)<sup>12</sup>

Lucius Cornelius Alexander Polyhistor, also called Alexander of Myletus, flourished in the first half of the First Century BC. He composed a great quantity of works, whose precise number is unknown: none of his texts has survived. What remains of his own words are known as quotations, sometimes very extensive, in works by other authors.

Undoubtedly, Reuchlin borrowed this passage with the reference to Alexander Polyhistor from Cyril of Alexandria's *Contra Julianum*. Let us give both texts, by Reuchlin and by Cyril of Alexandria in the first Latin translation by Johannes Oecolampadius (1482–1531)<sup>13</sup>:

Johannes Reuchlin	Cyril of Alexandria
<p><i>Quando idem omnium maximus noster Pythagoras simul cum barbaro quodam nominis Zora scientiarum prima studia iniit, adeoque id extra Graeciam, quo tempore apud aegyptios secum philosophati sunt, qui tum dicebantur prophetae &amp; Assyriorum Chaldaei &amp; Gallorum Druidae &amp; ex Bactris Samanaei, &amp; Celtarum non pauci, &amp; apud Persas Magi, &amp; apud Indos Gymnosophistae, &amp; ille Anacharsis apud Scythas, &amp; in Thracia Zamolxis ante ipsius Pythagorae servus quod omne Alexander ille cognomento polyhistor in libro...id est De Pythagoricis notis scriptum reliquit.</i></p>	<p>Proinde Alexander cognomento Polyhistor, tradit in libro de symbolis Pythagoricis, Pythagoram venisse ad Zoran Assyrium genere. Philosophati autem sunt &amp; apud Aegyptios qui dicti sunt prophetae, sunt &amp; Assyriorum Chaldaei, &amp; Galatarum Dryidae, et Bactrorum Persicorum Samanei, &amp; Celtarum non pauci, &amp; apud Persas magi, &amp; apud Indos gymnosophistae, et ipse Anacharsis, apud Scythas, Zamolxis in Thrada</p>

The texts are very similar, but not identical. The first Latin translation of the text produced by Johannes Oecolampadius in 1528 (published in Cyril's three-volume *Opera*, in Basel), many years after the first edition of Reuchlin's *De arte cabbalistica*. However, Oecolampadius was a student of Reuchlin's in the University of Tübingen. Moreover, Reuchlin owned the Greek manuscript used for this translation, and it bears the name Codex Capnionaeus. Capnion is Reuchlin's Graecized name. However, this manuscript has not survived<sup>14</sup>.

Reuchlin also mentions Anacharsis in his letter to Williband Pirckheimer (1470-1530), written on 3 January 1520. There, the celebrated Scythian appears only as an example of cynical attitude, without any religious context<sup>15</sup>.

Thus, although Anacharsis can serve the idea of the old true religion tradition, i.e. *prisca theologica*, he did not obtain a prominent role in Reuchlin's speculations. He appears in the relevant context only in the quotation from Cyril of Alexandria. Reuchlin did not develop this character; he neither added something to the cited words, nor reconsidered their meaning.

<sup>1</sup> The divergent information about Anacharsis over the centuries was collected and summed up in Kindstrand, Jan Fredrik. *Anacharsis: The Legend and the Apophtegmata*. – Uppsala: Almqvist, 1981.

<sup>2</sup> This letters were published with a Latin translation: Hercher, Rudolf. *Epistolographi Graeci*. – Paris, 1873. – P. 102-105; The Greek text with German translation: Reuters, Franz Heinrich, ed. *Die Briefe des Anacharsis*. – Berlin: Akademie Verlag, 1963; The Greek text with English translation: Malherbe, Abraham J., ed. *The Cynic Epistles: A Study Edition*. – Missoula, Montana: Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1977. – P. 36-51.

<sup>3</sup> Malherbe, Abraham J., ed. *The Cynic Epistles: A Study Edition*. – Missoula, Montana: Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1977. – 6-7.

<sup>4</sup> Kindstrand, Jan Fredrik. *Anacharsis: The Legend and the Apophtegmata*. – Uppsala: Almqvist, 1981. – P. 83.

<sup>5</sup> *Ibid.*

<sup>6</sup> Kindstrand, Jan Fredrik. *Anacharsis: The Legend and the Apophtegmata*. – Uppsala: Almqvist, 1981. – P.74-75.

<sup>7</sup> The cardinal books on the tradition are: Peuckert, Will-Erich. *Die Rosenkretzer: Zur Geschichte einer Reformation*. – Jena: Eugen Diederichs Verlag, 1928; his *Pansophie: Ein Versuch zur Geschichte der weissen und schwarzen Magie*. – 2nd edition. – Stuttgart: Kohlhammer, 1936; Walker, Daniel Pickering. *Spiritual and Demonic Magic from Ficino to Campanella*. – London, 1958; *idem*. *The Ancient Theology: Studies in Christian Platonism from the Fifteenth to the Eighteenth Century*. – London: Duckworth, 1972; Yates, Frances A. *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*. – Chicago: University of Chicago, 1962; *idem*. *The Art of Memory*. – London: Routledge and Kegan Paul, 1966; *idem*. *The Rosicrucian Enlightenment*. – London and Boston: Routledge and Kegan Paul, 1972; *idem*. *The Occult Philosophy in the Elizabethan Age*. – London: Routledge and Kegan Paul, 1979; Copenhaver, Brian P. *Hermes Trismegistus, Proclus, and the Question of a Philosophy of Magic in the Renaissance // in Hermeticism and the Renaissance: Intellectual History and the Occult in Early Modern Europe*. – Ed. Ingrid Merkel and Allen G. Debus. – Washington, London and Toronto: Folger Books, 1988. – P 79-110; *idem*. *Natural Magic // Ibid.* – P. 261–301; *idem* and Schmitt, Charles B. *Renaissance Philosophy*. – Oxford and New York: Oxford University Press, 1992; Schmidt-Biggemann, Wilhelm. *Philosophia perennis: Historische Umriss abendländischer Spiritualität in Antike, Mittelalter und Früher Neuzeit*. – Frankfurt: Suhrkamp, 1998.

<sup>8</sup> His standard biography is: Geiger, Ludwig. *Johann Reuchlin: Sein Leben und seine Werke*. – Leipzig: Verlag von Dunker & Humblot, 1871). (repr.: Nieuwkoop: De Graaf, 1964).

<sup>9</sup> On the impact of Jewish texts on Pico see: Wirszubski, Chaim. *Pico della Mirandola's Encounter with Jewish Mysticism*. – Oxford: Oxford University Press, 1989.

<sup>10</sup> Reuchlin's position in the tradition of *prisca theologia* was widely discussed. But the sole book devoted to it is Zika, Charles. *Reuchlin und die okkulte Tradition der Renaissance*.- Sigmaringen: Jan Thorbecke, 1998. A very important and influential

study that emphasizes Reuchlin's Hebraism is Friedman, Jerome. *The Most Ancient Testimony: Sixteenth-Century Christian Hebraica in the Age of Renaissance Nostalgia*. – Athens, Ohio: Ohio University Press, 1983, particularly pp. 71-98.

<sup>11</sup> On the *barbari* in Reuchlin's theory see: Zika, Charles. *Reuchlin und die okkulte Tradition der Renaissance*. – Sigmaringen: Jan Thorbecke, 1998. – P. 143-144, 154-162.

<sup>12</sup> Translation by Martin and Sarah Goodman, cited according to: Reuchlin, Johann. *On the Art of the Kabbalah* Lincoln: University of Nebraska Press, 1983. – P. 129.

<sup>13</sup> Cited according to: *Operum divi Cyrilli Alexandrini episcopi tomi quatuor...* – Basel: apud Ioannem Hervagium, 1546. – Vol. III. – P. 90-91.

<sup>14</sup> Malley, William J. *The Contra Julianum of St. Cyril of Alexandria and St. Peter Canisius* // *Theological Studies*. – no.25:1. – 1964. – P. 70.

<sup>15</sup> Reuchlin, Johannes. *Briefwechsel. Band 4: 1518-1522*. – Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 2011. – P. 155-156.

*В. В. Левченко (Одеса)*

**КОРОТКА ІСТОРІЯ ОДЕСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО  
ІНСТИТУТУ: ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЇ ДО ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗА  
ІНІЦІАТИВОЮ «ЗНИЗУ» ТА ЛІКВІДАЦІЇ «ЗВЕРХУ»  
(до 95-річчя від дня заснування)<sup>1</sup>**

Одеса як провідний центр розвитку культури Північного Причорномор'я багата на археологічні скарби, пам'ятники античної культури та є одним з перших міст на теренах України, де активно акумулювалися наукові дослідження з археології. До встановлення в Одесі радянської влади 1920 р. осередками наукових досліджень у цій царині були Імператорське Одеське товариство історії і старожитностей (ІОТІС, 1839–1922) і Імператорський Новоросійський університет (ІНУ, 1865–1920). У цей час закінчився «імперський» період археологічних досліджень в Одесі, який був досить плідним для пізнання історичного минулого південного регіону.

У 1920 р. в УСРР було покладено початок проведення реформи вищої освіти. Університети було ліквідовано, замість них та інших інститутів створені Інститути народної освіти, що в основі мали два факультети – професійної освіти та соціального виховання. Відповідно до цієї політики у 1920–1922 рр. всі дорадянські вищі та науково-дослідні установи Одеси були реорганізовані. Зміни проводилися з присмаком нової пролетарської ідеології. Не стала виключенням і підготовка спеціалістів-археологів, яка набула нових форм і методів.

Суспільно-політичні й соціально-економічні зміни на зламі 10–20-х рр. ХХ ст. погіршили умови розвитку історичної науки, звузили